

Teknologi i udviklingslandene

En beretning om u-landenes vanskeligheder med at udnytte tekniske fremskridt. Patentsystemet forværrer situationen

Af Torkil Johnsen

Tilbageblik

I den stående debat om teknologi og samfund inddrages alt for sjældent patentvæsenet, skønt dette oprindeligt blev indført som ansporing for teknikens udvikling. Et udstedt patent (dvs. eneret til fremstilling) er ofte nødvendigt for opfindere til at sikre udbredelsen af nye produkter.

Af hensyn til samhandelen mellem landene enedes man tidligt om verdens første internationale patentoverenskomst: »Pariserkonventionen af 20. marts 1883 til beskyttelse af industriel ejendomsret«, der nu har passeret de første 100 år. Efter formand Mao's opdeling af verden i tre områder kan det fastslås, at den har virket godt i de industrialiserede lande, men dårligt i Den tredje Verden: udviklingslandene.

UNCTAD* er klar over vanskelighederne med at opsuge tekniske fremskridt i lande, hvis kendetegn er store mængder af ufaglært arbejdskraft til en meget lav timeløn. Kapitalintensiv teknologi er derfor ikke sagen her. I 1972 rådede u-landene over kun 6 pct. af verdens patenter, og heraf ejedes de 85 pct. af udlændinge, især multinationale selskaber, der herved påtvinger import og hæmmer landets egen mulige industridrift og teknologiske kapacitet (6). Patentsystemet giver jo patenthaveren eneret til at forhandle det patenterede emne i det patentudstedende land, og den medfølgende udøvelsespligt overlades det stort set til patenthaveren selv at administrere efter eget forgodtbefindende. Derfor har u-landene rejst spørgsmålet over for FN (8, 11).

Fra bogens verden

Dr.ing. P.C. Henriquez, der leder patentafdelingen i verdensfirmaet Unilever

*) UNTAD. *United Nations Conference on Trade and Development*. De forenede Nationers Udenrigshandels- og Udviklingskonference. Det efter verdenshandelskonferencen i foråret 1964 under FN's generalforsamling oprettede samarbejdsapparat til fremme af verdenshandelen med og udviklingen af udviklingslande. Palais des Nations, Genève, Schweiz.

og principielt afviser den tyske Freiburger-skoles og visse amerikanske Harvard-økonomers patentfjendtlige holdning som værende en misforståelse af det tvetydige begreb monopol, erkender selv utvetydigt: »Det er klart, at patentsystemet som vi kender det kun har ringe betydning for de fleste u-lande« (1).

Ulf Anderfelt har kulegravet hele området i et værk på 280 sider og registreret 170 juridiske skrifter om patentlovgivning, hvoraf kun to (begge indiske) berører de nationaløkonomiske aspekter for u-landene. Han konkluderer: »Kun en samlet optræden af alle u-lande, hvad enten de er medlem af Pariserkonventionen eller ej, vil være i stand til at omstøde dennes og de det nugældende system fanatisk forsvarende organisationers magtbeføjelser« (3).

Og efter grundige statistiske analyser af forholdene i Det andin'ske Fællesmarked (der sammen med Mellemamerikas fællesmarked CACM er Latinamerikas svar på EØF) slutter fagøkonomen Vaitzos således: »Regeringen i et udviklingsland har al mulig grund til at overveje: Hvorfor skal man opretholde patentsystemet i u-landene?« (4). – Teknologioverførslen må reguleres på anden måde, fortrinsvis svarende til den manglende antitrustlovgivning i u-landene og i bedre overensstemmelse med disses økonomiske struktur og behov (9).

Skærpede erkendelser kommer til udtryk i »Det fjerne Østen« (apologizing to our Indonesian friend who quickly asked: 'Far from what?') (8). – I stedet for at stile mod en fælles lovgivning for alle u-lande burde kræfterne samles om individuel hjælp efter de enkelte landes behov (1, 7). Disse lande er jo indbyrdes ret forskellige, hvad angår økonomiske hjælpemidler i form af råstoffer, arbejdskraft og klimaforhold. Jo mindre et land er, desto mere mærkbar er denne forskel.

Også fra hjemmefrontens patentstatistik lyder bekymrede toner: »Opfinderaktiviteten eller udnyttelsen heraf er flyttet fra Edison's lade til virksomhedernes forsknings- og udviklingslaboratorier« (2, 8). »En ansøgning, der i sidste ende er amerikansk, kan f.eks. optræde som en dansk ansøgning i Danmark via et amerikansk datterselskab i Danmark. Det omvendte er mindre hyppigt!« (2)

Fra de afrikanske fællesmarksorganisationer: OAMPI for de fransktalende lande og ESARIPO for de engelsktalende lande, virksom fra 1978 (5, 10), ses der ikke hidtil at foreligge patentejeranalyser på tryk. Men personlige studier på åstederne er nu heller ikke at foragte.

Fra arbejdsmarken

Pariserkonventionens medlemsliste omfatter i dag 97 stater, mere end antallet af autoriserede stjernebilleder på himmelen og tangenter på flygelet (selv når man ikke springer de sorte over). Og den er næsten lige så lang som hedengangne Oskar Davidsens smørrebrødseddell, der var god til sidste nummer. Mon alle disse stater, hvoraf op mod 50 pct. er u-lande, kan holde den samme standard?

Lande som Ægypten, Østrig og Ålandsøerne kan ikke bogstaveres således i den engelske medlemsliste, hvor u-landet Zambia er den sidst opførte stat.

Vi tager da flyet til Zambias hovedstad Lusaka (opkaldt efter en negerhøvding), beliggende 15° syd for ækvator og 1280 m over havet. Byområdet på 100 km² med omliggende landdistrikter på 2000 km² er nylig blevet kortlagt af en fra Norge udlånt kartograf. Villaerne beboes af over ¼ million registrerede indbyggere, herunder de efter 1964 få tilbageblevne hvide kolonister og udsendte »eksperter«, mange sorte regeringsansatte og enkelte arbejdsomme tredje generations indere. Et lignende antal uregistrerede indfødte bor i *compounds* (det eksotiske fællesudtryk for engelsk *squattertowns*, fransk *bidonvilles* og portugisisk *museques*). Lokalsproget hedder nyanja, men engelsk påtvinges i alle landets folkeskoler som sprogligt bindeled mellem stammerne.

På hovedgaden Cairo Road er bilstrømmen i dagtimerne meget tæt. Bilerne importeres fra Japan på rentefri statslån, men da afrikaneren står fremmed over for den nødvendige vedligeholdelse og anskaffelse af reservedele, der følger med automatiseringen, køres disse biler hurtigt ned og efterlades langs vejkanterne. Kort efter dukker de indfødte frem fra savannen og ribber dem for al indmad, der anvendes som byggematerialer i compound'en (afrikaneren er mester i genbrug). Disse bil-lig, der ligner døde insektskeletter, sætter deres præg på det afrikanske landskab i dag – som et synligt vidnesbyrd om den manglende grobund for »den teknologiske livsstil« (G.H. von Wright) på disse breddegrader.

Vi slipper helskindet over Cairo Road og ind i Ministry of Commerce, hvor vi efter behørigt check-in (Zambia er en politistat) bliver vist ovenpå til værelse nr. 14, hvor republikkens patent- og varemærkedirektorat har til huse. Lokalteten er vel på størrelse med de kælderrum, i hvilke Bang & Olufsen, Mads Clausen og andre danske industrikonger angiveligt startede deres løbebaner, men uden disses udvidelsesmuligheder. Det bliver heller ikke aktuelt. Temperaturen er 30°C, og den antikke loftsventilator tilføjer blot lidt ekstra strømværme.

Vi bliver modtaget af registratoren, Mr. A.R. Zikonda, LL.B.(Z), der venligt fortæller os, hvad der kan siges om Zambias patentvæsen. Det er gjort på et kvarters tid. Der udgives månedligt en registreringstidende for ansøgte og udstedte patenter og varemærker efter engelsk skik. De i det sidst fremlagte hæfte registrerede navne er alle udenlandske selskaber. Disse kan således beslaglægge tekniske fremskridt og forøve patentundertrykkelse ved blot at indlevere det tilsvarende engelske patentskrift, der påhæftes en national forside med egenhændig underskrift af landets præsident: His Excellency Dr. K.D. Kaunda. Der udstedes ca. 200 sådanne patenter om året.

Vi blev interesseret i at erfare, hvad titlen LL.B.(Z) dækker over, og tog vejen ad United Nations Ave., forbi Ruslands og Kinas enorme ambassadeforter

i stil med Månebase Alpha, langs Addis Ababa Drive og ud til Zambias Universitet, der ligger på en vældig campus ved den østlige hovedvej til nabostaten Malawi.

Bygningerne er grå og trist beton, hvorimod omgivelserne med beplantninger og en kunstig sø af en nordbo nærmest må opfattes som værende Edens Have. Universitetet virker som kostskole for de heldigt udtagne tilflyttede studerende fra landprovinserne. Her kan de bo i pæne hybellejligheder og få gratis bespisning i kantinen og månedspende på statens regning. Materielt er alt i skønneste orden, men hvordan med det immaterielle?

Her står det knap så godt til. Vi talte med en skuffet dansk lærer, der snart er på vej hjem. Han må gennemregne eksamensopgaverne med de studerende i forvejen, for at dumpeprocenten ikke skal blive for stor.

Vi opsøgte dekanen ved School of Law (det juridiske fakultet), professor J.T. Craig, for at høre nærmere om undervisningen i immaterialret. Der er simpelthen ingen, og det nærmeste sted herfor var angiveligt London, 8000 km borte. Lidt senere viste det sig dog, at universitetsbiblioteket, der er velforsynet med engelsksproget faglitteratur på åbne hylder, bl.a. rummer det amerikanske mangesidige lovleksikon Corpus Juris Secundus, med lange oplysende artikler også om patentret.

Selvstudium er altså muligt, men næppe aktuelt i et land, hvor solen ubarmhertigt står omkring zenit i hele arbejdstiden (natarbejde er utænkeligt, undtagen for kriminelle elementer). Ikke for intet er landets valgsprog: Zambia in the Sun. Hvor spanieren siger *mañana* (i morgen) og grønlanderen *immaqa* (måske), har zambianeren lært at sige *soon* (snart), hvilket er lige så ubestemt og ubestemmeligt. De klimatiske forhold er afgørende.

Efterord

Al denne baggrundsviden, og mere til, er nødvendig for at kunne bevilge funktionsdygtige støtteordninger til u-lande. Men i vort industrialiserede land vil de kompetente forsamlinger, i en afsvalet atmosfære omkring det hjemlige batteri af Hof og Ramlösa, fortsætte deres glade uddeling af bistandshjælp uden større hensyntagen til udnyttelsesmulighederne.

Thi de har ikke prøvet at leve sig ind i forholdene på åstedet.

LITTERATUR

- (1) P.C. Henriquez: The Patent System, Its future in modern society, i: Progress, The Unilever Quarterly, 1967:3, p. 93-96.
- (2) P. Nørregaard Rasmussen: Hvem tog Patenterne?, i: Festskrift til Carl Iversen, Aktuelle økonomiske problemer 1969, s. 287-294.

- (3) Ulf Anderfelt: International Patent-Legislation and Developing Countries. Haag, Martinus Nijhoff, 1971. (Bibliografi p. 280-288).
- (4) Constantinos V. Vaitzos: Virkningerne af patentsystemet i udviklingslandene (oversat fra spansk i Trimestre Económico, Mexico 1972, af civ.ing. Sven Riskær), i: Tidsskrift for politisk økonomi, 1974:4, s. 61-113. (Også udgivet som pjéce).
- (5) D.J. Coward: Recent Developments in Industrial Property in English-Speaking Africa, i: Industrial Property, October 1978, p. 244-247.
- (6) Paul Harrison: Technology transfer - hard sell for software (om UNCTAD's 3. session 1972), i: The New Scientist, 2. november 1978, p. 352-354.
- (7) A.H. Laird: Industrial Property in the Third World. Paper read at The Chartered Institute of Patent Agents, London, 20th February 1980, 12 pp.
- (8) A. Jayagovind: The international patent system and the developing countries, i: Indian Journal of International Law, vol. 20, 1980, p. 47-62; med bibliografi, ibid. p. 157-161 (S.K. Saxena, compiler).
- (9) Guillermo Cabanellas: Regulation of transfer of technology in development countries and anti-trust rules, i: European Intellectual Property Rights (EIPR), 1982:12, p. 341-348.
- (10) D.M. Mills: Les premières années de l'ESARIPO, i: La Propriété industrielle, Mai 1984, p. 197-200; Les brevets et l'exploitation des techniques transférées dans les pays en développement (d'Afrique, notamment), i: ibid. 1985, p. 143-150.
- (11) Belayneh Seyoum: A New Patent System for English-Speaking Africa, i: IIC (International Review of Industrial Property and Copyright Law), vol. 16, 1985, p. 437-444.

FORFATTEROPLYSNINGER

Torkil Johnsen, civilingeniør, Gardes Allé 29, 2900 Hellerup.

Bra med bra lekmän

Av Hans Hjalmer

Elsa Sjöholms artikel i nr 35 reser många viktiga frågor om det svenska dömande systemet. Jag håller med om en hel del av hennes kritik, men långt ifrån allt. Visst skall vi ha lekmanndomare som institution.

Nämnden - ingen symbolmyt

Elsa Sjöholm är mest kritisk mot nämnden i brottmål. Där tycker jag lekmännen gör en bra insats. Verkligheten är visserligen komplicerad. Det är lagstiftningen också, men lagstiftningen är ju förankrad i verkligheten. Sunt förnuft finns i de flesta lagar. Sunt förnuft finns också hos de allra flesta människor. En del brottmål kan visserligen vara rättsligt komplicerade, men många är inte det. Om någon skadats eller ej är inte så svårt att utröna. Inte heller om skadan orsakats med avsikt eller av slarv av den misstänkte. Både juristdomaren och lekmannen har möjlighet att sätta sig in i både brottsoffrets och den misstänktes situation. Båda kan fälla ett avgörande som stämmer med lagen och med sunt förnuft. Dömande är inte så svårt. Men lekmännen deltar också i mer komplicerade mål. I dessa mål är det juristdomarens uppgift att läsa lagen, dvs att ge lekmännen de *yttre* ramarna för vad som gäller om juridiken kring själva brottet och vad straffet kan bli. Låt sedan varje lekmanndomare döma fritt *inom* dessa ramar.

Jag håller med Elsa Sjöholm om att det kan ske förbättringar av *institutionen* lekmanndomare. De förbättringar som erfordras är,

1. Lekmännen skall ha samma ansvar som juristdomare för sitt domslut. Ämbetsansvaret bör återinföras.
2. Lekmännen borde oftare ha specialkunskaper, inte i juridik, men väl om de företeelser de skall döma i.
3. Ersättningen skall bli bättre.